

สังเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างและพัฒนาสัทอินทรีย์
เพื่อเป็นเครื่องมือของการบรรลुरुธรรม
Synthesis of Conformation Strengthening of Saddhindriya
for Instrumental Enlightenment

สง่า รัตนสวัสดิ์ Sa-nga Rattanasawad^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาศรัทธาและสัทอินทรีย์ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาการบรรลुरुธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างและพัฒนาศรัทธาและสัทอินทรีย์เพื่อเป็นเครื่องมือของการบรรลुरुธรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนเรื่อง ศรัทธาและสัทอินทรีย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีผลเกี่ยวข้องกับการบรรลुरुธรรมที่มีปรากฏอยู่ใน คัมภีร์ ประกอบกับการวิจัยภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาพระไตรปิฎก ทั้งทางด้านปริยัติ และ ทางด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ผลการวิจัยพบว่า คำสอนเรื่องศรัทธาและสัทอินทรีย์ใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้าในขั้นเบื้องต้น คือ การได้ยินได้ฟังธรรม และศรัทธาความเชื่อในขั้นที่มีการพัฒนา คือการพิจารณาตามธรรมที่ได้ ฟังมาด้วยเหตุและผลตามความเป็นจริง ความมีกำลังของศรัทธาจะมีพลังเพิ่มมากยิ่งขึ้น เมื่อ พิจารณาตามธรรมแล้วเห็นว่าถูกต้องเป็นจริง ซึ่งกำลังแห่งศรัทธาความเชื่อเหล่านี้จะทำหน้าที่ เป็นเครื่องมือในการนำผู้มีศรัทธาเหล่านั้นเข้าสู่ขั้นตอนของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานต่อไปได้ ตามกำลังแห่งศรัทธาที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลนั้นๆ เรียกศรัทธาที่มีกำลังผลักดันบุคคลในขณะ ปฏิบัติกรรมฐานนี้ว่า “สัทอินทรีย์” และถ้ำกำลังของสัทอินทรีย์มีมากเพียงพอแล้ว สามารถใช้ เป็นเครื่องมือนำไปสู่การบรรลुरुธรรมได้ต่อไปอีกขั้นตอนหนึ่ง และการศึกษาเรื่องศาสนา ๔ สรุป ได้ว่า ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนวัตถุ และศาสนบุคคล ทั้ง ๔ ปัจจัยนี้เป็นแนวทางที่ใช้เพื่อ เสริมสร้างศรัทธาและสัทอินทรีย์ได้ทั้งหมด แต่ระดับขั้นในการสร้างเสริมพัฒนาศรัทธาและ สัทอินทรีย์มีความแตกต่างกันไปไม่เท่ากัน เป็นไปตามคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละปัจจัย

คำสำคัญ: ศรัทธา สัทอินทรีย์ การบรรลुरुธรรม ศาสนะ ๔

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย Buddhist Studies, Faculty of Graduate School Mahachulalongkonrajavidyalaya University, Thailand

Abstract

This Dissertation is of three objectives :- 1. to study about saddhā and saddhindriya in Theravāda Buddhism, 2. to study about enlightenment in Theravāda Buddhism. 3. for present of development about saddhā and saddhindriya for Instrumental Enlightenment. This research is the study of qualitative, to study and analyzing the content teachings of saddhā and saddhindriya in Theravāda Buddhism to associated with the enlightenment which appears in the books of Theravāda Buddhism. The methods of fieldwork for this research is the Indepth Interview the specialists and academicians of tripitaka, Both of pariyatti and vipassanānāna practical. Form the research it is found as follows : The Teaching of saddhā and saddhindriya in Theravāda Buddhism means the belief in the teachings of the Buddha in the basic, and the power of belief in development levels, that means : the power of belief has more powerful than the basic levels. This power of belief is leading the believer to vipassanānāna practical called “saddhindriya” when the power of saddhindriya is enough. We can be used saddhindriya for Instrumental enlightenment. And the studies of sāsana 4 concluded :- sāsana dhamma, sāsana ceremony, sāsana material and sāsana persons these is the factors of strengthening of saddhā and saddhindriya at all. But the levels of development of saddhā and saddhindriya are different. There are not the same, too much and less to the property of each factor.

Keywords: Saddhā, Saddhindriya, Enlightenment, Sāsana 4

๑. บทนำ

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง^๒ เป็นการดับภพชาติ หยุดการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏทุกข้อย่างถาวร การไม่กลับมาเกิดอีก เป็นการดับที่ต้นเหตุแห่งปัญหา กล่าวคือ เมื่อไม่มีการเกิด ก็ไม่มีการแก่ ไม่มีการตาย ไม่มีความทุกข์กาย ไม่มีความทุกข์ใจอีกต่อไป การดับไปของจิตอย่างถาวรนี้ จัดเป็นความสงบ ความบริสุทธิ์สูงสุดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า การบรรลุนิพพาน เรื่องการบรรลุธรรมหรือเข้าถึงพระนิพพานได้นั้น จะต้องอาศัยธรรมที่มีความเป็นใหญ่ที่เรียกกันว่า “อินทรีย์” ที่สำคัญมี ๕ ประการดังนี้คือ ๑.) สัทธินทรีย์ (อินทรีย์คือศรัทธา) ๒.) วิริยินทรีย์ (อินทรีย์คือวิริยะ) ๓.) สตินทรีย์ (อินทรีย์คือสติ) ๔.) สมาธินทรีย์ (อินทรีย์คือสมาธิ) และ ๕.) ปัญญินทรีย์ (อินทรีย์คือปัญญา)^๓ โดยเฉพาะปัจจัยแรก คือ สัทธินทรีย์ (อินทรีย์คือศรัทธา) ซึ่งหมายถึง “ศรัทธาที่เป็นไปเพื่อปัญญา คือ ศรัทธาที่ทำให้เกิดวิริยะ ความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งทีเชื่อนั้นด้วยศรัทธา ให้เห็นผลประจักษ์จริงจังก่แน่นอน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาในที่สุด”^๔ จึงอาจกล่าวได้ว่า สัทธินทรีย์นี้ สามารถใช้เป็นเครื่องมือนำสู่การบรรลุธรรมได้นั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในเจดีย์ลิสสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ไม่สงสัย ไม่เคลือบแคลง ปลงใจเชื่อ เลื่อมใสในพระศาสนา พระธรรม พระสงฆ์ และสิกขาบท นั้น ย่อมโน้มไปเพื่อความเพียรเครื่องเผากิเลส เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อความทำติดต่อ เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น”^๕ จึงกล่าวได้ว่า สัทธินทรีย์เป็นเครื่องมือนำสู่การบรรลุธรรมตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ประเด็นที่น่าสนใจคือ จะมีวิธีการขั้นตอนของการปฏิบัติอย่างไร ที่จะทำให้สัทธินทรีย์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นกับตัวเราเองได้บ้าง “ศรัทธา”^๖ เป็นคำตอบ เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดสำหรับคนทั่วไป เพราะว่าศรัทธาจะเป็นเครื่องมือนำพาไปสู่การเกิดขึ้นแห่งสัทธินทรีย์ โดยการพัฒนาศรัทธาจะต้องกระทำอย่างถูกต้อง ถูกวิธีเท่านั้น จึงจะมีผลทำให้ศรัทธามีกำลังแก่กล้ามากเพียงพอที่จะสามารถพัฒนาจากศรัทธาให้เป็นสัทธินทรีย์ขึ้นมาได้ เมื่อรู้ว่าการเกิดขึ้นของสัทธินทรีย์นี้ต้องอาศัยศรัทธาเป็นเหตุเบื้องต้นก่อน ดังนั้นจึงควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดศรัทธาขึ้นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศรัทธาสู่สัทธินทรีย์ในขั้นต่อไป

^๒ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

^๓ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๗๑/๒๘๒.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๔๘.

^๕ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘๕/๑๔๘.

^๖ ที.ปา.อ. (ไทย) ๒๒๕/๑๒๗.

๒. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศรัทธาและสัทินทรีย์ให้เกิดขึ้นแล้วนำไปสู่การบรรลุดุธรรม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนาต่อไป การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงเอกสาร (๑) ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้น (๒) รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิปัสสนานัย, วิปัสสนาทีปนีฎีกา, วิปัสสนา-ภาวนาวงศ์ในประเทศไทย, พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ เป็นต้น (๓) นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงแบบบรรยายเชิงพรรณนา แสดงความสำคัญของรูปแบบการสร้างสัทินทรีย์ที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุดุธรรม การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนามใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยออกแบบสอบถามเพื่อใช้เป็นแนวทางประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย ๓ กลุ่มจำนวนรวม ๑๗ ท่าน นำแบบสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึกไปใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ พระวิปัสสนาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่มีประสบการณ์การสอนวิปัสสนาภาวนามากกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๓ รูป นักวิชาการผู้มีประสบการณ์การทำงานอันเกี่ยวข้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งทางด้านการตรวจสอบชำระพระไตรปิฎก การแปลพระไตรปิฎก การเรียนการสอนพระไตรปิฎก หรือการปฏิบัติธรรม เป็นต้น จำนวน ๔ ท่าน นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้วิธีการเลือกสุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก จากนิตยสารธรรมโชติศึกษาวิทยาลัย ชั้นมหาเอก ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๑๐ ท่าน จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่วิเคราะห์แยกแยะข้อมูล และสรุปผลการศึกษาวิจัยในแต่ละบท โดยสรุปผลการศึกษาวิเคราะห์วิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อที่ได้ตั้งไว้เป็นเบื้องต้นนั้นตามลำดับ แล้วนำเสนอเป็นบทสรุปผลการศึกษาวิจัย เป็นบทสุดท้าย

๓. วิเคราะห์ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปวิเคราะห์ผลของการวิจัยตามหัวข้อของวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

๓.๑ วิเคราะห์ผลการศึกษาศรัทธาและสัทินทรีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วาท

จากการศึกษาพบว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ อันประกอบด้วยปัญญา มีเหตุผลที่ดีที่ควรเชื่อ เป็นคุณธรรมขั้นเบื้องต้นที่จะนำมาสู่การพัฒนาตนเองในลำดับขั้นที่สูงขึ้นไป สัทินทรีย์ หมายถึง ธรรมคือศรัทธาความเชื่อที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่กำจัดอกุศลธรรมคือ “ความไม่เชื่อ” เสียได้ สัทินทรีย์นี้จึงอธิบายความเป็นมาได้

ความหมายว่า ศรัทธาความเชื่อที่เป็นใหญ่ เพราะเป็นผู้ที่เชื่อในคำที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศขึ้น เชื่อว่า ไม่มีสิ่งใดจะยิ่งใหญ่ไปกว่ากรรมทั้งหลายดังนี้ ศรัทธาความเชื่อที่เป็นเจ้าการนี้ ทำหน้าที่กำจัดอกุศลธรรมคือ “ความไม่เชื่อ” ในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงเสียได้ และทำให้การปฏิบัติธรรมสามารถดำเนินก้าวหน้าต่อไปได้

ศรัทธาจึงเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะนำบุคคลเข้าสู่การพัฒนาตนเองอย่างสมบูรณ์ โดยเริ่มต้นจากการฟังธรรม การศึกษาธรรม การพิจารณาธรรม หลังจากนั้นก็จะเริ่มต้นพิสูจน์หาความจริงของข้อธรรมต่างๆ ด้วยตนเองจนกระทั่งกำลังแห่งศรัทธามีความสมบูรณ์เต็มที่ ผู้มีศรัทธานั้นจะลงมือปฏิบัติธรรมเป็นลำดับต่อไป เพราะเห็นประโยชน์แล้วว่าความจริงตามธรรมชาติของจิตนี้ สามารถฝึกฝน ควบคุมและพัฒนาให้เกิดศักยภาพของจิต ให้สูงขึ้นๆ ขึ้นไปได้ด้วยตนเอง

สัทธินทรีย์ ทำหน้าที่นำบุคคลผู้มีศรัทธาขั้นต้นที่เต็มสมบูรณ์แล้ว เข้าสู่หมวดแห่งการปฏิบัติธรรม ซึ่งจัดเป็นการเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาศรัทธาในขั้นกลาง เป็นการพัฒนาศรัทธาในขั้นที่สูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง โดยศรัทธาในขั้นกลางนี้ จะเกิดขึ้นเฉพาะในการปฏิบัติกรรมฐานเท่านั้น และเรียกชื่อศรัทธาใหม่ในขั้นนี้ว่า “สัทธินทรีย์” ซึ่งเป็นศรัทธาที่ถูกพัฒนาให้มีกำลังมาบ้างแล้วในขั้นต้น มีความเชื่อมโยงอยู่กับปัญญาในขั้นต้น เช่นเดียวกัน และกำลังจะถูกพัฒนาให้เป็นปัญญาในขั้นสูงต่อไป ได้แก่ ปัญญาแห่งการรู้แจ้งนั่นเอง

สรุปได้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและต้องประกอบด้วยเหตุผล ซึ่งหมายถึง ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตั้งาม และในพระพุทธศาสนาแบ่งศรัทธาได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ศรัทธาญาณวิปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ญาณ ความรู้

๒) ศรัทธาญาณสัมปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ญาณ ความรู้

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญศรัทธาประเภทที่ ๒ เพราะสามารถพัฒนาเป็นปัญญา ญาณ ความรู้ที่มุ่งสู่พระนิพพาน การรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ได้

หมวดธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ศรัทธาเกิดขึ้นได้คือ ปมาณิกา ๔ ซึ่งมีองค์ธรรม ดังนี้

๑) รูปประมาณ ผู้ถือประมาณในรูป บุคคลที่มองเห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อยุ่จะสมส่วน ท่าทางสง่างาม สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๒) โสสประมาณ ผู้ถือประมาณในเสียง บุคคลที่ได้ยินได้ฟังเสียงสรรเสริญเกียรติคุณ หรือเสียงพูดจาที่ไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๓) ลูขประมาณ ผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง บุคคลที่มองเห็นสิ่งของเครื่องใช้ความเป็นอยู่ที่คร่ำหมอง เช่น จีวรคร่ำๆ เป็นต้น หรือมองเห็นการกระทำคร่ำครึยดเป็นทฤกริยา ประพฤติเคร่งครัดเข้มงวดขูดเกลาดตน จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ

๔) ธรรมประมาณ ผู้ถือประมาณในธรรม บุคคลที่พิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใสในใจที่จะเชื่อถือ ส่วนหมวดธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศรัทธา คือ

๑) ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากผู้อื่น ที่จะให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ก็คือ เสียงที่ดั่งมเสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ เฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความรักความปรารถนาดี

๒) กัลยาณมิตร คือ บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า

๓) โยนิโสมนสิการ การทำภายในใจให้แยบคาย เป็นการฝึกการใช้ความคิด ให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ ผิวเผิน คือการพิจารณาสืบค้นถึงต้นเหตุ การใช้ความคิดสืบสาวตลอดสาย การรู้จักคิดพิจารณาด้วยอุบาย การคิดแยกออกดูตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ โดยไม่เอาความรู้สึกร่วมด้วยต้นเหตุ อุปาทานของตนเข้าจับ เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง

๔) สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ทศนคติ ความรู้ความเข้าใจ เป็นต้น

๕) ไตรสิกขา ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา จิต และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

๖) ศรัทธามั่นคง (ปัญญา) หมายถึง ศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาที่ตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างถาวร มั่นคง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ได้แก่ ศรัทธาของเหล่าอริยบุคคลทั้งหลาย อันมี ศรัทธาของพระโสดาบัน เป็นต้น

๓.๒ วิเคราะห์ผลการศึกษาศรัทธากับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

เถรวาท

การบรรลุธรรม ได้แก่ การเห็นอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นการเห็นในขั้นมรรค โดยสามารถเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ๔ ประการ คือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ บุคคลผู้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างนี้คือ บุคคลผู้บรรลุธรรมเรียกว่า อริยะบุคคล แปลว่า ผู้ห่างไกลจากกิเลส ความมีศรัทธาในการตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทำหน้าที่นำบุคคลผู้มีศรัทธานั้นๆ เข้าสู่การฟังธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานขั้นต้นของการบรรลุธรรม ดังกรณีตัวอย่างของอุปติสสะ(พระสารีบุตร) เมื่อครั้งที่ได้พบกับพระอัสสชิเถระ มีข้อความตอนหนึ่งว่า ลำดับนั้น สารีบุตรปริพาชกจึงเข้าไปหาท่านพระอัสสชิ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกกันแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร

เรียนถามว่า “ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวพรรณบริสุทธ์ผุดผ่อง มีอายุท่านบวชอุทิศใครใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร” พระอัสสชิ กล่าวตอบว่า ท่าน มีพระมหาสมณะผู้เป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เราบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นศาสดาของเรา และเราชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น “ก็พระศาสดาของท่านตรัสอย่างไร สอนอย่างไร” ท่าน เราเป็นผู้ใหม่บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่สามารถแสดงธรรมโดยพิสดารแก่ท่านได้ แต่จกกล่าวแต่ใจความโดยย่อแก่ท่าน ที่นั่นสารีบุตรปริพาชกกราบเรียนท่านพระอัสสชิว่า “เอาเถอะ ผู้มีอายุ จะน้อยหรือมากก็ตามจงกล่าวเถิด จงกล่าวแต่ใจความแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าต้องการแต่ใจความเท่านั้น ท่านจักทำพญานาคให้มากไปทำไม” ลำดับนั้น ท่านพระอัสสชิได้กล่าวธรรมปริยายนี้แก่สารีบุตรปริพาชกกว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

สารีบุตรปริพาชกได้ธรรมจักขุ เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้ ธรรมจักขุอันปราศจากรูปฐิติ ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่สารีบุตรปริพาชกกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา”^๗ เพราะเหตุแห่งรูปกายอันมีผิวพรรณผุดผ่องของพระอัสสชิเถระ เป็นต้น สามารถทำให้ผู้พบเห็นเกิดกำลังแห่งศรัทธาขึ้นภายในจิตใจของตนเองได้ เช่น อุบัติสสะ และเพราะเหตุแห่งกำลังศรัทธาของ อุบัติสสะจึงน้อมเข้าไปใกล้ เมื่อนั่งใกล้แล้วจึงซักถาม เมื่อถามแล้วจึงขอฟังธรรม เพราะพิจารณาธรรมที่ได้ยินได้ฟังแล้ว จึงบรรลุเป็นพระโสดาบัน โดยมีกำลังแห่งศรัทธาเป็นกระแสนำทางไปสู่การได้ฟังธรรม เมื่อฟังธรรมแล้วจึงพิจารณาตามธรรม เพราะเหตุแห่งการพิจารณาตามธรรมจึงได้การบรรลุธรรมในที่สุด เป็นต้น พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญามาก ได้มีโอกาสฟังพระสัทธรรมเพียงเล็กน้อย ก็สามารถพิจารณาตามพระธรรมคำสอนจนบรรลุธรรมได้ ในส่วนของบุคคลทั่วไปผู้ที่อินทรีย์ทั้งหลายยังมีกำลังไม่แก่กล้าเพียงพอ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมคำสอนที่มีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมไว้อย่างชัดเจนแล้ว สรุปลงในหลักของไตรสิกขา ได้แก่ การละเว้นความชั่ว การยังกุศลให้ถึงพร้อม และการขจัด ขัดเกลากิเลสให้หมดไปจากใจเพื่อการบรรลุธรรม เพื่อให้เกิดปัญญาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง^๘ การขจัดขัดเกลากิเลสต่างๆ จึงจำเป็นต้องอาศัยวิธีการฝึกฝนตนตั้งแต่ขั้นเบื้องต้นไปจนถึงขั้นสูง วิธีการฝึกปฏิบัติตนเหล่านี้ ได้แก่ การฝึกปฏิบัติกรรมฐาน การปฏิบัติกรรมฐานมี ๒ วิธีคือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งจะต้องปฏิบัติควบคู่กันไปเพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถยกระดับจิตใจขึ้นสู่วิปัสสนาญาณได้ เมื่อกระทำญาณลำดับต่างๆ ให้แจ้งแล้ว การบรรลุธรรมจึงจะเกิดขึ้น ถ้ากล่าวตามหลักไตรสิกขา คือ ต้องฝึกปฏิบัติอย่างเป็น

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๔/๗๓-๗๔.

^๘ ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ การสำรวมกายโดยการรักษาศีล เป็นวิธีฝึกการปฏิบัติทางกาย เพื่อไม่ให้ ล่วงละเมิดศีล จัดเป็นการละเว้นไม่กระทำความชั่วทางกาย การฝึกสมาธิ เป็นการฝึกปฏิบัติ โดยการสำรวมทางใจ ขั้นตอนนี้มีความละเอียดเพิ่มมากขึ้น เพื่อฝึกสติของตนให้ตั้งมั่นมีกำลัง ให้มีความมั่นคงอยู่ในอารมณ์หนึ่งๆ อารมณ์เดียวได้เป็นเวลานาน ไม่สัลดายไปตามผัสสะ ต่างๆ มากมายที่เข้ามากระทบทางอายตนะทั้ง ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ที่มีอยู่ ตลอดเวลา เมื่อสามารถฝึกจิตให้มีสติตั้งมั่นไม่สัลดายไปตามติดต่อกันเป็นเวลานานได้แล้ว ก็โน้มสติ ไปตั้งมั่นพิจารณารูปนามให้เป็นอารมณ์หลัก หมั่นเพียรตั้งสติ ฝึกสมาธิพิจารณารูปนามเป็น อารมณ์ อยู่เช่นนี้ตลอดเวลา ปฏิบัติเป็นประจำ ปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ปฏิบัติให้ มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กระทั่งที่สุดจะทำให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งสามัญลักษณะของรูปนาม (ไตรลักษณ์) ได้ เมื่อรู้แจ้งแล้วก็ยังคงตั้งสติเพ่งพิจารณาที่ไตรลักษณ์ (ความไม่เที่ยง ความเป็น ทุกข์ ความไม่ใช่วัตถุของเรา-ของเขา) อย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป เพื่อให้เห็นโทษของรูปนาม เกิดความเบื่อหน่ายในรูปนาม เพื่อให้คลายความกำหนดในรูปนาม เพื่อให้เกิดสภาวะความ ออยากออกไปพ้นไปจากรูปนามที่เพ่งพิจารณาอยู่นี้ให้แก่กล้ายิ่งขึ้นไปอีก กระทั่งเกิดความเห็นที่ ถูกต้องแล้วว่า รูปนามนี้เป็นสิ่งที่มีโทษมากมัยมาก ความรู้นี้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ฝึก ปฏิบัติอยู่ หากผู้ปฏิบัติไม่ละทิ้งความเพียร หมั่นเพ่งพิจารณาลักษณะรูปนามเช่นนี้ต่อไป ก็ จะสามารถบรรลุธรรม คือ พระนิพพาน อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ได้

๓.๓ สังเคราะห์ผลการศึกษารูปแบบศาสนะ ๔ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาศรัทธา และสัทธินทรีย์

จากการศึกษาพบว่า ศาสนะ หรือศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อหรือหลักธรรมคำ สอนของมนุษย์ เช่น คำสอนแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก หรือคำสอนแสดงหลักธรรม เกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรม พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็น หรือตามคำสั่ง สอนในความเชื่อถือนั้นๆ และศาสนะ ๔ ในงานวิจัยนี้หมายถึง ๑) ศาสนธรรม ๒) ศาสนพิธี ๓) ศาสนวัตถุ ๔) ศาสนบุคคล ที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พอสรุปเนื้อหาตามหัวข้อ ได้ดังนี้

๑) ศาสนธรรม คือพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ลักษณะของ หลักพระพุทธธรรมคือ คำสอนที่แสดงถึงความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ ตามธรรมชาติเช่นนี้ มี คุณลักษณะพิเศษคือ มีความคงทนต่อการพิสูจน์สภาพความเป็นจริงได้อย่างตลอดกาลไม่มีวัน ล้าสมัย ดังนั้นผู้ใดมีโอกาสได้ฟังธรรมหรือศึกษาพระพุทธธรรมแล้ว ย่อมเกิดสภาวะจิตที่น้อมใจ เชื่อ เกิดศรัทธาขึ้นเป็นเบื้องต้นได้ เป็นธรรมดา พระพุทธธรรมจึงเป็นศาสนาธรรมที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ทำให้ความศรัทธาขึ้นเบื้องต้นเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลต่างๆ ได้ นอกจากนี้ พระธรรมคำสอนยังทำหน้าที่เป็นปัจจัยเสริมสร้างพัฒนาสัทธินทรีย์ได้โดยตรง ได้แก่ การทำ หน้าที่อธิบายสภาวะธรรมต่างๆ ที่ปรากฏเกิดขึ้น โดยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารถึง สภาวะของปรมัตถธรรมต่างๆ ซึ่งสภาวะของปรมัตถธรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นสภาวะที่เห็นได้ยาก ต้องอาศัยกำลังแห่งสมาธิเข้าไปเพ่ง คอยจ้อง คอยดูความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพียง

ช่วงเวลาเท่ากับการกระพริบตาเท่านั้น เป็นต้น ซึ่งถ้าบุคคลใดสามารถเพียรพยายามเผื่อคุณสภาวะธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ได้อย่างไม่ลดละ สัมผัสบ่อยๆ ก็จะเกิดความชำนาญขึ้น และเห็นสามัญลักษณ์ของสภาวะธรรมทั้งหลายได้ด้วยตนเอง ก็จะเข้าใจในพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ด้วยตนเอง การปฏิบัติธรรมทั้งหมดก็มีจุดประสงค์ หรือเป้าหมายสูงสุดเพื่อทำให้เกิดความรู้ในเรื่องนี้ขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรมนั่นเอง

๒) ศาสนพิธี ได้แก่ พิธีกรรมต่างๆ ที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศาสนพิธีเป็นปัจจัยที่ทำให้ศรัทธาเบื้องต้นเกิดขึ้นได้ แต่ไม่มีกำลังพอจะทำให้ศรัทธินทรีย์เกิดขึ้นด้วยตัวเองได้ จำเป็นต้องอาศัยการได้เคยฟังธรรม มีความรู้ในพระธรรมเข้ามาประกอบจึงจะสามารถทำให้ศรัทธินทรีย์เกิดขึ้นและพัฒนาไปได้ หรือกล่าวให้เข้าใจง่ายๆ ว่า พิธีกรรมต่างๆ ไม่สามารถนำคนเข้าสู่การปฏิบัติธรรมอย่างตั้งใจจริงได้ แต่นำคนเข้าสู่การฟังธรรมได้ และการฟังธรรมนั้นแหละ จะเป็นปัจจัยที่แท้จริงที่ทำหน้าที่นำผู้ฟังธรรมแล้ว เข้าสู่หมวดของการปฏิบัติธรรมอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ศาสนพิธีทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาศรัทธาเบื้องต้นได้โดยตรง แต่ศาสนาพิธีทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาศรัทธินทรีย์ได้โดยทางอ้อมเท่านั้น ไม่สามารถทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาศรัทธินทรีย์ได้โดยตรง

๓) ศาสนวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ก่อสร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา โดยทำหน้าที่เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องมือที่ทำให้บุคคลจำนวนมากๆ สามารถน้อมจิตใจของตนให้ระลึกรู้ถึงคุณแห่งพระรัตนตรัยได้อย่างรวดเร็ว ในเวลาเดียวกันได้ ดังนั้นกระบวนการแห่งศรัทธาจึงมีโอกาสเกิดขึ้นติดตามมากับกุศลจิตได้ ศาสนวัตถุจึงเป็นปัจจัยอีกหนึ่งอย่างที่สามารถทำให้เกิดความศรัทธาขึ้นเบื้องต้นขึ้นมาได้ แต่ศาสนาวัตถุ ไม่มีกำลังมากพอจะทำให้ศรัทธินทรีย์เกิดขึ้นด้วยตัวเองได้ อธิบายว่า วัตถุต่างๆ ในพระพุทธศาสนาไม่สามารถนำพาคนเข้าสู่การปฏิบัติธรรมอย่างตั้งใจจริงได้โดยตรง แต่เป็นปัจจัยชักนำคนเข้าสู่การฟังธรรมได้ และการฟังธรรมนั้นแหละ จะเป็นปัจจัยที่แท้จริง ที่ทำหน้าที่นำผู้ฟังธรรมแล้ว เข้าสู่หมวดของการปฏิบัติธรรมอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ศาสนวัตถุเป็นปัจจัยที่สามารถทำให้เกิดความศรัทธาขึ้นเบื้องต้นเกิดขึ้นได้ แต่ศาสนาวัตถุทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาศรัทธินทรีย์โดยทางตรงไม่ได้เพราะมีกำลังไม่มากพอนำคนเข้าสู่การปฏิบัติธรรมได้ด้วยตัวเอง แต่สามารถทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาศรัทธินทรีย์ได้โดยทางอ้อม กล่าวคือ ศาสนวัตถุทำหน้าที่เพียงแค่นำพาบุคคลเข้าสู่การฟังธรรมได้เท่านั้น

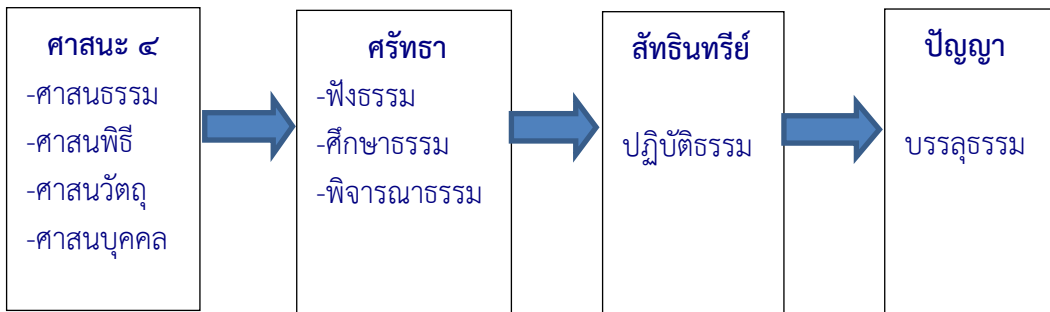
๔) ศาสนบุคคล สรุปได้ว่า ศาสนบุคคลโดยทั่วไป ได้แก่ พุทธบริษัททั้ง ๔ ผู้เคยฟังธรรม และผู้มีความรู้ในพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่สร้างศรัทธาเบื้องต้นได้โดยตรง ส่วนการเสริมสร้างพัฒนาศรัทธินทรีย์ในขั้นของการปฏิบัติธรรมนั้น ต้องหมายถึงเฉพาะศาสนบุคคลที่เป็นพระอรหันต์แล้ว จึงจะทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรได้ ซึ่งกัลยาณมิตรนี้สามารถทำหน้าที่พัฒนาศรัทธินทรีย์ให้กับบุคคลอื่นได้โดยตรง

สรุปศาสนาทั้ง ๔ สามารถทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาศรัทธาขึ้นเบื้องต้นได้โดยตรง ส่วนการเสริมสร้างพัฒนาศรัทธินทรีย์นั้น จะมีปรากฏอยู่เฉพาะในขั้นตอนของการปฏิบัติธรรม ซึ่งมีปัจจัยเพียงสองปัจจัยที่สามารถนำพาบุคคลเข้าสู่หมวดของการปฏิบัติธรรมได้โดยตรง คือ

ปัจจัยด้านศาสนธรรม และปัจจัยด้านศาสน บุคคล โดยเฉพาะปัจจัยในด้าน ศาสนบุคคลนั้น มีข้อจำกัดด้วยว่าต้องหมายถึงศาสนบุคคลที่เป็นพระอริยบุคคลแล้วเท่านั้น จึงจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นได้ เพราะว่าเป็นผู้ที่รู้หนทางในการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องได้แล้ว จึงสามารถนำผู้อื่นปฏิบัติได้อย่างไม่ผิดทาง ส่วนปัจจัยด้านศาสนพิธี และปัจจัยด้านศาสนวัตถุ แม้ว่าจะไม่สามารถเป็นปัจจัยที่จะนำพาบุคคลต่างๆ เข้าสู่การปฏิบัติธรรมได้โดยตรง แต่ก็สามารถนำพาบุคคลต่างๆ เข้าสู่การฟังธรรมได้ ซึ่งการฟังธรรมนั้นเป็นปัจจัยที่นำบุคคลเข้าสู่การปฏิบัติธรรมได้ ดังนั้น ศาสนพิธีและศาสนวัตถุ จึงจัดเป็นปัจจัยที่ทำหน้าที่เสริมสร้างพัฒนาสัทธินทรีย์ให้กับบุคคลอื่นได้โดยทางอ้อม

ผังภาพ: แสดงขอบเขตและความสัมพันธ์ของปัจจัยในการศึกษาวิจัย

๔.สรุปผลการวิจัย

ถ้าบุคคลมีเพียงแต่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นบุคคลผู้ฟังธรรม และประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมอันดีงาม เช่น ให้ทาน รักษาศีล ๕ เป็นต้น ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแต่ไม่ลงมือฝึกปฏิบัติกรรมฐาน เรียกว่า บุคคลผู้นั้นเป็นเพียงผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ยังไม่สามารถบ่มเพาะอบรมสัทธินทรีย์ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนเองได้ บุคคลผู้มีเพียงศรัทธาเช่นนี้ มีโอกาสน้อยมากที่จะสามารถบรรลุธรรมได้ หมายถึง การมีโอกาสที่จะได้เห็นสภาวะตามความเป็นจริงของรูปนามของตนเองได้ด้วยตนเองว่า รูปนามนี้ คือร่างกายและจิตใจของตนเองนั้น แท้ที่จริงแล้วรูปนามนี้ล้วนแต่มีลักษณะที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา อันเป็นคุณลักษณะที่เป็นปกติสามัญธรรมดาทั่วไปของทุกรูปนาม และเพราะการเห็นแห่งโทษของการเกิดดับแห่งรูปนามนี้ จะเป็นสาเหตุทำให้บุคคลเกิดความเบื่อหน่ายในร่างกายและจิตใจของตนเองได้ สำหรับผู้หยุดตนเองเพียงแค่ศรัทธาย่อมพลาดโอกาสที่จะได้ฝึกฝนตนเอง เพื่อให้ได้รับประโยชน์อันสูงยิ่งขึ้นไปกว่า ที่มีปรากฏอยู่เฉพาะในพระพุทธศาสนา นี้เท่านั้น ส่วนบัณฑิตผู้รู้คุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ผู้รู้โทษอันใหญ่หลวงของรูปนามแล้ว เขาย่อมไม่นิ่งเฉย ไม่หยุดอยู่เพียงศรัทธาเบื้องต้นนี้เท่านั้น เขาย่อมแสวงหา และใช้โอกาสที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนาแล้วในชาตินี้ เพื่อฝึกฝนตนเองโดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างเต็มความสามารถของตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่ตัวเขาเอง

